

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 916 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	14
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	20
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	26
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	34
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	35
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	38
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	44
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	50
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyevna	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	53
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	58
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	61
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	65
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	72
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	76
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	81
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	87
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	92
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	98
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	105
Raxmanova Xurinisho Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	109
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	114
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	118
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	
Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	126
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	131
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	137
Aminov Farrux Farxadovich	

Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	142
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	145
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	151
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromdlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	153
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	162
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	168
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	172
Иноятowa Камoла Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	176
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	180
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	186
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	193
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	197
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	
Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi.....	202
Boltaboev Murodbek Aybekovich	
Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi	207
X. I. Boyev	
Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi	211
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi	
Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak.....	220
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili.....	224
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования.....	231
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи	
Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность	236
Шермаматова Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўгли	
ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности	242
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi	247
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	
Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг.....	252
Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Factoring Operations in Banks.....	257
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna	
Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish.....	261
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich	
O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati	268
Oybek Elmuratov	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish.....	272
Uzakova Umida Ruzievna	

Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy	278
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich	
O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari	282
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Difuza Ilhomovna	
Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari	288
Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi	292
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi	299
S. Y. Ismoilova	
Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish	304
Qurbonova Firuza Solexovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi	310
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich	
Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo'llari	316
Olimova Nodira Xamrakulovna	
Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	328
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li	
Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvida faoliyat uzluksizligini baholash	335
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li	
Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий	339
Махкамова Надира Саидмуратовна	
Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o'ziga xos xususiyatlarining tahlili	344
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish	349
Xudoyorov Laziz Niyozovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna	
Mamlakatimizda aksiz to'lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari	355
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilgan mablag'lar orqali moliyalashtirishning zarurligi	361
Amonova Dilafro'z O'tkurovna	
To'lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish	366
Axmedov Miraziz Alisherovich	
Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari	371
Hamrokulov M. O.	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalari faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi	379
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich	
Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati	383
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе	392
Шадиева Дилдора Хамидовна	
Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan o'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	396
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari	406
Oybek Toshmirovich Karimov	
Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish	410
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba	416
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Takroriy ekinlar urug'ini to'g'ridan-to'g'ri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti	422
Abdullayev Baxodirjon Valijon o'g'li	
Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli	426
Abdullayeva Dildora Qudratovna	

Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari	429
Adxamov Samariddin	
Barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati.....	434
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xo'jaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda.....	439
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari.....	445
Maxamadaliyeva MahliyoXon Maxamadmurod qizi	
Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari	452
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich	
Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati	457
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar o'g'li	
Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili	463
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish	470
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
O'zbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamg'armalarning ahamiyati va o'rni	477
Babanazarova Gulzar Ziautdinovna, Ajibayeva Rauiya Maxsudovna	
Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning o'rni	483
Xudayarova Zuxra Yuldashevna	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ	486
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari.....	494
Burxonov Asliddin Asqar o'g'li	
Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi.....	501
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna	
Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана.....	507
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна	
Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari.....	513
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich	
Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане	517
Холдарова Фариза Тухтабаевна	
Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют.....	523
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович	
Efficiency of Internal Audit Service and Report Improvement: Control of Sanatorium-Wellness Institution	532
Shafkarov Fahriddin Khudaiberdievich	
Development of Digital TV Services in the Conditions of Digitalization of the Economy.....	538
Farhad Karimov	
Kichik biznes faoliyatida muhim muvaffaqiyat omillarini belgilashning ahamiyati va ularni baholash.....	542
Kabulova Nurgo'zal Umirbek qizi	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ekonometrik tadqiq etish	545
Muminova Maxbuba Abduvafoyevna	
Korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlarini baholash.....	552
Musurmonova Mahbuba Omonovna	
Tadbirkorlik subyektlari tashqi savdo faoliyatini ichki tartibga solishni takomillashtirishning ayrim jihatlari..	556
To'rayev Nurbek Muxammadovich	
Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili	561
Raxmonov G'ayrat Ismatulloyevich	
Strategik boshqaruv hisobi va uning uslubiyotini takomillashtirish masalalari.....	566
Sharipova Shoxida Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmlari.....	571
Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning kontseptual jihatlari	578
Sultanov Maxmud Axmedovich	

Tijorat banklari foydasini soliqqa tortishning ayrim me'yoriy-huquqiy asoslari.....	582
Turanov M. Sh.	
O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanishida tijorat banklarining o'rni.....	590
Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna	
O'zbekistonda tayyor kiyimlar bozori ko'lamini oshirishda marketing strategiyalarining samaradorligi.....	600
Urazov Mansur Musurmanovich	
Yevropaga barqaror eksport va qishloq xo'jaligida yashil rivojlanish uchun Mosh bozori strategiyalarining ta'sirini baholash.....	603
Valiyeva Aziza Anvar qizi	
Rangli tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonlarini paralellashtirish.....	609
Xidirova Barchinoy Ilxomovna	
Korxonalarda ishchi personal ehtiyojlarini motivatsiyaga ta'siri.....	614
Aripov Oybek Abdullayevich, Axmedov Muzaffar Shokirjonovich	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ.....	619
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	627
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Positioning Textile Products in Competitive Strategy.....	630
Икрамова Нодира Бурхон кизи	
Sanoatni tarkibiy o'zgarishlar asosida maqbullashtirish va samaradorlik ko'rsatkichlarini prognozlash.....	635
Kasimov Azamat Abduraimovich	
O'zbekiston Respublikasi budjetini shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi.....	642
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
To'qimachilik klasterlari eksport salohiyatini boshqarish masalalari.....	649
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
Влияние плодородности почвы на урожайность хлопчатника в хлопково-текстильных кластерах Республики Каракалпакстан.....	654
Сагиева Молдир Оразбай кизи	
Оценка категории вейпов среди курильщиков электронных сигарет Узбекистана.....	659
С. М. Мирзалиев, М. О. Куролов, Г. К. Абдурахманова, Джуди Сметана, Крисси Льюис	
Jahon kabel bozorini tatbiq etish va rivojlantirish xususiyatlari.....	672
Uralov Olimjon Maxammadjonovich	
Moliyaviy hisobotlar va ularni tuzish va auditorlik tekshiruvdan o'tkazishning uslubiy jihatlarini rivojlantirish.....	677
Nomozova Qumri Isoyevna, Abdinazarov Samijon Abbos o'g'li, Jabbarov Azamat Murodullayevich, Boymurodov To'liqin Azamatovich	
Digital Transformation Implementation Directions and Instrument Analysis.....	684
Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
Understanding Financial Indicators and Their Strategic Utilization: Insights from Global Practices and Uzbekistan's Experience.....	688
Astanova Zarnigor Obid qizi, Tukhtabaev Jamshid Sharafetdinovich, Jurayev Xurshid Mamatkulovich, Ismatova Kamola Obid qizi	
Turizm xizmatlari eksportida zamonaviy texnologiyalar orqali xizmatlar sifatini oshirishning ahamiyati.....	694
Bakhromov Akmal Abduvahid o'g'li	
Sanoat korxonalarida personal mehnatini tashkil etishni optimallashtirish yo'llari.....	699
Dilovarxo'jayeva Dilnozaxon Shavkatxo'ja qizi, Rustamova Dilnoza Jamshid qizi, Axtamova Parizod Oybek qizi, Nuritdinova Maftuna Jahongirovna	
O'zbekiston Respublikasida pul-kredit siyosati instrumentlaridan foydalanish amaliyotini takomillashtirish..	705
Kaxarova Dilnoza Shavkatovna	
Bojxona faoliyatini transformatsiyalashda innovatsion boshqaruvni takomillashtirishga oid nazariy qarashlar.....	711
Ro'ziboyev Muhiddin Xushnudovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida aholining tadbirkorlik faolligini oshirish tendensiyalari.....	714
Xudayarova Maftuna Shavkatovna	
O'zbekiston qishloq xo'jaligini rivojlantirishda xorijiy va mahalliy investitsiyalarning o'rni.....	721
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	

Факторы успеха в управлении инвестициями промышленных предприятий	725
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Issues of minimizing risks related to mortgage lending of commercial banks of the republic of Uzbekistan	730
Kulliev Istam Yangimurodovich	
O'zbekiston Respublikasida nomoddiy aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida tashkil etish xususiyatlari	739
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Tijorat banklari faoliyatida risklarni pasaytirish yo'llari.....	744
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboyevich	
Investitsiyalar – moliyaviy barqarorlik kafolati.....	750
Xaydarov Nizamiddin Xamrayevich	
Современные подходы к управлению системой заработной платы и льгот в условиях рыночной экономики	755
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Atrof-muhit muhofazasida xulq-atvor iqtisodiyotining roli	763
Djalilov Farxod Abduganiyevich	
Eco-Paths of Uzbekistan: How Corporate Social Responsibility in Tree Planting and Transport Infrastructure is Paving the Way For Sustainable Futures.....	767
Oybekov Shohjahon Akmal o'g'li, Alfira Sofia, Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Oliy ta'lim xizmatlar bozorida raqamli marketingning ahamiyati.....	775
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Sanoatning kon-geologiya korxonalari iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash xususiyatlari.....	780
Xotamov Javohir Abdusharop o'g'li	
Qishloq xo'jaligi agrotexnologiyalarni tijorat banklari orqali kreditlash yo'llari	785
Isakov J. Ya.	
Savdo korxonalarini rivojlantirishda tijorat banklarining ahamiyati va ularni takomillashtirish istiqbollari.....	792
Aktamov Abduvali Abdug'ani o'g'li	
Ekologik muammolar va "yashil" iqtisodiyot.....	798
Axunova Shohista Nomanjanovna, Maxkamova S. Sh.	
Rivojlangan mamlakatlar tajribasida umidsiz soliqlar qarzini hisobdan chiqarish tartiblari va uni amaliyotda qo'llash masalalari.....	802
G'aybullayev Abdunabi Abduvohid o'g'li, Usubjanov Shavkat Sidiqjanovich, Abdulazizov Baxodirjon Muhammadzohid o'g'li	
Qishloq xo'jaligida qiymat yaratish zanjirini raqamli texnologiyalarni qo'llash asosida takomillashtirish	806
Iroda Turdibayevna Kudratova	
Soliq hisobi va tahlilini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari.....	812
Jumayev Umid Nazarovich, Xo'jayev Sadridin Mamatmurotovich, Gapparov Zokirjon Bozorovich	
Biznesni raqamlashtirishning iqtisodiy mazmuni va biznes transformatsiyasining nazariy asoslari.....	816
Mamajonov Fayzullo Abdusamatovich	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	820
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri.....	828
Maxmudaliyeva Manzuraxon Raxmon qizi	
Globalshuv sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash masalalari	831
Qo'ziyev Shodiyor Qilichboy o'g'li, Xakimov Javohir Hamza o'g'li, Turganbaev Nursultan Bayram o'g'li, Masharipov Rasulbek Jo'rabekovich, Xasanov Ruslan Raxmatovich	
Davr xarajatlari va audit hisobini takomillashtirish.....	837
Quliyev Komiljon Shuxratovich, Ismatov Shohislom Nabi o'g'li, Qilichov Chingiz Ne'mat o'g'li, Shukurov Nurbek Akbarovich	
Innovatsion ta'lim texnologiyalarining mohiyati va nazariy asoslari.....	840
R. K. Ollaberganova	
Mamlakatda moliya bozorini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari.....	845
Rizayeva Laylo Patxulla qizi, Boboqulova Shaxlo Turg'in qizi, Aminjonova Nozima Naimjonovna	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish sharoitlari va imkoniyatlardan samarali foydalanish tahlili	850
Turgunov Odilbek Maripovich	
Hudud investitsion faolligini oshirishda marketing strategiyalaridan samarali foydalanish yo'llari	857
Achilov Abrorjon Niyatqobilovich, Ergashev Alijon Hojimatovich	

Инструменты финансового рынка в сокращении уровня бедности в экономике Республики Узбекистан.....	861
Саиткулова Матлуба	
“Yashil” iqtisodiyot, ekologiyalashtirish va barqaror rivojlanish integratsiyasi: barqaror kelajakni ta’minlashga kompleks yondashuv.....	866
Tadjibayev Zakir Malikovich	
O‘zbekistonda iqtisodiy faollikni ta’minlashga qaratilgan fiskal va monetar siyosatlarining hozirgi holati.....	871
Xudeybergenova Nigora Turgunbayevna	
Davlat budjetida g‘azna ijrosining o‘rni.....	878
Jo‘rayeva Mohinur Norqul qizi, Axmedova Yashnar Abdulla qizi, Nosirova Jamila Akbarovna	
Davlat budjeti daromadlarining ijrosi va nazorati.....	882
G. M. Samandarova	
Sanoat korxonalarida intellektual resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish mexanizmi.....	887
Q. A. Odinayev	
Tools of State Policy for Sustainable Development of Social Infrastructure in Uzbekistan.....	892
Abbasov Baurjan Madiyarovich, Navik Istikomah, Se M.Si, Nasriddinov Fazliddin	
Некоторые вопросы инноваций в развитии банковской деятельности.....	898
Джураев К. Т.	
Применение цифровых технологий в противодействии финансовым мошенничествам	905
Гадаев Исмат Ядгарович	
Turizm sohasida kadrlar tayyorlashga ilmiy-nazariy yondashuvlar va kadrlarning zamonaviy kompetensiyalari	909
Yuldasheva Dilnoza Ulug‘bekovna	
Tijorat banklarining passiv operatsiyalarini samarali boshqarishni takomillashtirish.....	913
Sarimov Shaxbozali Soatali o‘g‘li	
Kichik biznes subyektlari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar hajmi tahlili	919
Suvonov Ibrohim Izbasarovich, Yoqubjonov Azizjon Qobiljon o‘g‘li	
Pulga talab va taklifni statistik prognozlash masalalari	923
Ibrohimov Muhammadjon Abdullajanovich	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirishda soliq tizimi.....	928
Akbarov Akramjon Ibroximjonovich	
Kichik biznes subyektlari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishni takomillashtirish usullari	932
To‘rayeva Nafisa Odiljonovna	
Behavioral Theory of the Firm	938
Egamberdieva Oydin Abror kizi	
O‘zbekiston hududlarida turizm turlarini rivojlanish orqali bandlik darajasini oshirish.....	944
Bolqiboyeva Ug‘iloy Bolqiboy qizi	
Mintaqa soliq tizimida yashirin iqtisodiyot ta’sirini baholash omillari	949
Eshniyazova Yulduz Yuldashbayevna, Sapayev Maxsudbek Karimovich	
Sug‘urtaning iqtisodiyotdagi o‘rni va uning rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar	953
Iminov Toxirjon Karimovich	
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmini takomillashtirish	957
Malikova Shoiray Baxtiyorovna	
O‘zbekiston tikuv-trikotaj korxonalarining xalqaro bozorlardagi mavqeyini oshirish yo‘llari.....	962
Vafoyeva Dilafruz Ikromovna	
Kichik biznes sohasini istiqboldagi rivojlanishida davlat siyosati.....	968
Abdug‘aniyev Murodjon Shavkat o‘g‘li	
Innovative Development of Business Activity.....	972
Son of Otakhanov Sardorbek Makhammadali	
Aholi bandligini oshirishda xususiy tadbirkorlikning o‘rni.....	976
Mamajonova Gulbaxor Toxirjon qizi	
Turizm sohasida logistikani rivojlantirish masalalari	980
Muxtorova Indirabonu Yasharbek qizi	
Marketing logistikasining zamonaviy yondashuvlari.....	985
Pardayev Sherzod Xolmurodovich	

Raqamli transformatsiya sharoitida jamoat tashkilotlarini boshqarishni takomillashtirishga oid nazariy qarashlar	991
Raxmonov Abduxalil Rasulovich	
O'zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishda iqtisodiy ko'rsatkichlar tahlili.....	995
Shodiyev Xurshedjon Karimovich, Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li, Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich, Burxanov G'ofur Baxodirovich	
Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash infratuzilmasini rivojlantirishning innovatsion mexanizmini takomillashtirish	1000
Shomurodova Mahliyo G'ulomjonovna	
2020–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasini “yashil” energiya bilan ta'minlash uchun olib borilayotgan islohotlar	1004
Tojiyev Bilol Abdirosulovich, Azimov Erkin Umidovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	1009
Ubaydullayev G'ayrat Zuvaytovich	
Ways to improve internal audit in enterprises in the digital economy	1014
Kodirova Zulhumor Namazovna	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	1019
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirish asosiy omilidir.....	1022
Aliyev Akmal, Bozorova Ozoda Raximovna	
Kichik biznesni mahalliy darajada boshqarish holatini baholashda mavjud iqtisodiy salohiyatni hisobga olgan holda yondashish uslubiyoti.....	1026
Ubaydullayev Akmal Tulkinboyevich	
Формирование механизмов стратегического управления развития химической отрасли.....	1033
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	1038
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг.....	1042
Каримова Азиза Махомадризовна, Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda kichik biznesning amaliy ahamiyati.....	1047
Mamajanova Gulbaxor Toxirjon qizi, Abdug'aniyev Murodjon Shavkat o'g'li	
Milliy innovatsion tizimning shakllanishida oliy ta'lim muassasalarining innovatsion rivojlanish prinsiplari...	1052
Nishonov Dilshod Shamsiddinovich	
Oliy ta'limda o'quv jarayonini samaradorligini oshirishda multimediya texnologiyalaridan foydalanish.....	1058
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirishda mikromoliyalash-tirishning xususiyatlari	1063
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	
O'zbekiston Respublikasi fiskal siyosatining siklik xususiyatini aniqlash masalalari	1067
Sheraliev Javoxirbek Jaxongir o'g'li	
Управление хозяйственной деятельностью торговых предприятий.....	1073
Юлдашева Гульмира Азатовна, Зияев Дилшоджон	

PULGA TALAB VA TAKLIFNI STATISTIK PROGNOZLASH MASALALARI

Ibrohimov Muhammadjon Abdullajanovich

University of Bussines and Science "Iqtisodiyot" kafedra o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada moliyaviy dasturlash tarkibining asosi bo'lib, ichki manbalardan pullar (ichki kredit) bilan tashqi manbalardan pullar (sof xorijiy aktivlar) orasida farqlar hamda ular orasidagi bog'liqliklar yoritilgan. Pul-kredit sharhiga asoslangan ayniyat tarkibida pul massasi ichki va tashqi komponentlardagi o'zgarishlar summasi sifatida keltirilgan.

Kalit so'zlar: pul, pul massasi, talab, taklif, pul aylanish tezligi, pul agregati, pul multiplikatori, zaxira pullar, inflyasiya, prognoz, tadbirkor, tadbirkorlik.

Abstract: This scientific article is the basis of the financial programming structure, the differences between money from internal sources (domestic credit) and money from external sources (net foreign assets) and the relationship between them are highlighted. The money supply is presented as the sum of changes in internal and external components in the analysis based on monetary and credit analysis.

Key words: money, money supply, demand, supply, money circulation rate, money aggregate, money multiplier, reserve money, inflation, forecast, entrepreneur, entrepreneurship.

Аннотация: Данная научная статья положена в основу структуры финансового программирования, выделены различия между деньгами из внутренних источников (внутренний кредит) и деньгами из внешних источников (чистые иностранные активы) и взаимосвязь между ними. Денежная масса представлена как сумма изменений внутренней и внешней составляющих при анализе на основе монетарного и кредитного анализа.

Ключевые слова: деньги, денежная масса, спрос, предложение, скорость денежного обращения, денежный агрегат, денежный мультипликатор, резервные деньги, инфляция, прогноз, предприниматель, предпринимательство.

KIRISH

Respublikamizda makroiqtisodiy barqarorlik masalalariga katta e'tibor berilishi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi tomonidan MHTning asosiy agregatlarini ishlab chiqilishiga qaramasdan, moliyaviy oqimlar balansidan foydalangan holda makroiqtisodiy siyosatning asosiy qirralari bo'lmish pul-kredit, soliqbyudjet, tashqi iqtisodiy kabi siyosatlarning o'zaro uyg'unlini ta'minlash ishlari, ayniqsa, o'rta va uzoq muddatli prognozlarni tuzishda, shuningdek, bunday hisob-kitoblarning statistik axborotlar bazasini yanada takomillashtirishni talab qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqida "2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yettita ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasidan–taraqqiyot strategiyasi sari" mazmun mohiyati Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan to'la hamohang ekanini ta'kidlab o'tdi ^[1]. Ushbu holat, fikrimizcha, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda moliyaviy dasturlashning statistik muammolarini dolzarbligidan dalolat beradi. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda qo'llaniladigan moliyaviy oqimlar balansining tarkibiy qismlarini shakllantirishda statistik ko'rsatkichlar tizimini takomillashtirish va moliyaviy dasturlash usuli yordamida qisqa va o'rta muddatli prognoz ishlarida iqtisodiyotning real, moliya, davlat va tashqi dunyo sektorlari ko'rsatkichlarining o'zaro uyg'unligini ta'minlash bo'lib hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiyotda ishlab chiqarish hajmini oshirish (YAIM hajmi), byudjet daromadlarini ko'paytirish (qo'shimcha soliq tushumlari orqali), ish o'rinlarini yaratish va aholi real daromadlarini oshirish boshqa omillar bilan bir

qatorda, iqtisodiyotga taklif qilinayotgan pul taklifi omiliga ham bog'liqdir. Mazkur omilning nazariy va amaliy jihatlar bilan bog'liq masalalar bir qator xorijiy iqtisodchi olimlarning, jumladan, Djon Keynes (1924, 1931, 1936), Irving Fisher (1930), Milton Fridman (1963, 1968), Anna Shvars (1963) kabi olimlarning fundamental tadqiqotlarida o'z ifodasini topgan.

Xususan, Dj.Keyns monetar vositalarning, jumladan foiz stavkasining, pul massasining va valyuta kursining bir qator makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, ya'ni inflyasiya, ishsizlik darajasi, iste'mol, jamg'arma, investisiya, ishlab chiqarish hajmi, tashqi savdo aloqalari kabi bir qator makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga bo'lgan ta'sirini mikro va makroiqtisodiyot nuqtai nazaridan hamda ochiq va yopiq bozor xususiyatlari bo'yicha chuqur tahlil qilgan. Shuningdek, u iqtisodiyotga zarur darajadagi pul taklifining mavjud bo'lishini narx barqarorligining muhim sharti sifatida e'tirof etgan.

Keynsning foiz stavkasiga oid xulosasi va fikr-mulohazalarini yanada kengroq va chuqurroq tadqiq qilgan yetakchi iqtisodchi olim Irving Fisherdir. U o'zining "Foiz siyosati nazariyasi" deb nomlangan fundamental tadqiqotida foiz stavkasi va u bilan bog'liq munosabatlarning barcha mexanizm va elementlarini birma-bir juda chuqur tadqiq qilgan [3,4,5].

Shulardan biri bu iqtisodiyotning pulga bo'lgan talab va taklif muvozanatini foiz stavkasi orqali tartibga solish borasida ishlab chiqqan muhim nazariy xulosalaridir. Jumladan, u pulning bahosini (narxini) real foiz stavkasi belgilashi va u pulning qadr-qimmatiga (xarid qobiliyatining oshishi yoki pasayishi), narxnavo darajasiga (inflyasiya) hamda ishlab chiqarish hajmiga (YAIM), aholi real daromadlariga (jamg'arma va investisiyalarga) bevosita ta'sir ko'rsatuvchi eng muhim omil hisoblanishi xususida qat'iy xulosaga kelgan [4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur metodologik yondashuvlar asosida iqtisodiyotga pul taklifining monetar ko'rsatkichlari o'zaro qiyosiy tahlil qilinib, ular o'rtasidagi nomutanosiblik tendensiyalari, tanqislik, elastiklik ko'rsatkichlari, pul massasining model bo'yicha prognozi, korxona moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillar aniqlangan. Tahlil jarayonida ilmiy abstraksiyalash, ekspert baholash, induksiya va deduksiya, taqqoslash, tizimli tahlil usullaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Pul-kredit sohasidagi o'zgarishlarni miqdoriy baholash va ularni iqtisodiyotning boshqa sektorlari bilan bog'lash uchun asos bo'lib pul-kredit sharhi (PKSH) xizmat qiladi.

PKSHning asosiy ayniyati quyidagi ko'rinishga ega:

$$NFA+NDC=M2-OIN \quad (1)$$

bu yerda:

M2 – keng ma'nodagi pul massasi, ya'ni tor ma'nodagi pul massasi (M1) bilan kvazi pullar (QM) yig'indisi,

NFA – sof xorijiy aktivlar,

NDC – sof ichki kreditlar,

OIN – boshqa sof moddalar.

Pulga talab prognozi

Pul kredit boshqaruv idoralarining (PKBI) muhim vazifalaridan biri yuqorida keltirilgan o'zgaruvchilarning talabga javob beradigan va kutilayotgan boshqa makroiqtisodiy o'zaruvchilarga mos keluvchi kelgusidagi miqdorlarini prognozlashdir. Bu yo'lda birinchi muhim qadam sifatida pulga talabni prognozlash hisoblanadi.

Pulga talabni baholashda ikkita asosiy yondoshuv mavjud. Ulardan birinchisi nominal yalpi ichki mahsulotni (YAIM, GDP) pul massasi miqdoriga bo'lish orqali hisoblanadigan pul aylanish tezligining oxirgi o'zgarishlarini ekstropolyasiyalashga asoslanadi.

$$V = GDP : M2 \quad (2)$$

Agar pul aylanish tezligi oxirgi bir necha yil davomida o'zgarmagan bo'lsa yoki qandaydir tendensiya bo'yicha o'zgargan bo'lsa, shu asosda prognozlash davri uchun pul aylanish tezligini baholash mumkin. Shu tarzda aniqlangan pul aylanish tezligining miqdoriga asoslanib inflyasion kutish va foiz stavkalari bo'yicha o'zgartirishlar kiritish mumkin.

Pul aylanish tezligining prognozidan foydalanib prognoz qilingan YAIMga mos keluvchi pulga bo'lgan talabni ham prognozlash imkoniyati tug'iladi. Prognozlashning ushbu usulidan foydalanish, ayniqsa, dinamika

qatorlarida ma'lumotlar yetarli bo'lmagan yoki ma'lumotlar sifati past bo'lgan, shuningdek, moliya sektorida sezilarli darajada institusional o'zgarishlar sodir bo'layotgan mamlakatlarda katta foyda beradi [5].

Pulga bo'lgan talabni baholashning ikkinchi usuli ekonometrik usullarga asoslanadi. Iqtisodiy agentlarning moliyaviy qarorlari unchalik ko'p bo'lmagan ayrim iqtisodiy o'zgaruvchilarning funksiyasi sifatida, pul agregatlari orasidagi bog'liqliklar va ularni belgilovchi o'zgaruvchilar vaqt davomida o'zgarmaydi, deb qaraladi. Aholi o'z xohishi bilan qo'lida saqlab turadigan pul miqdori uning sotib olish qobiliyati bilan bog'liq bo'lganligi sababli, pulga talab tenglamasi real ko'rinishdagi miqdorlarda ifodalanadi (ya'ni, inflyasiyani hisobga olgan holda).

Hisob-kitoblarni olib borishda pulning qaysi agregatidan foydalanish lozimligi empirik natijalar asosida aniqlanadi. Aholining pulga talabini u yoki bu pul agregati aniq va barqaror ifodalashini oldindan belgilab bo'lmaydi. PKSHni prognozlashda, odatda bank tizimini nodavlat sektori oldidagi majburiyatlarida pul massasiga kiradigan qaysi qismi salmoqli bo'lsa, o'sha qismga asoslangan pul massasi agregatidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Biroq pul agregati tushunchasi qanchalik keng qaralsa, PKBI tomonidan uning miqdorini nazorat qilish shunchalik qiyinroq bo'ladi.

Iqtisodiy operatsiyalar bilan bog'langan real YAIMni va pullarni saqlashning boshqa moliyaviy va real aktivlarga nisbatan nisbiy foydaliligini (nisbiy qiymat) o'zgaruvchi miqdor sifatida qaralishi pulga talab funksiyasini prognozlashda keng qo'llaniladi.

Alternativ qiymat o'zgaruvchisini tanlash mamlakatda foydalaniladigan pul agregati tushunchasi va institusional tizim tarkibiga bog'liq bo'ladi. Foiz daromadlari keltirmaydigan pul aktivlarini saqlashning alternativ qiymatining me'yori sifatida nominal foiz stavkalaridan foydalanish mumkin. Foiz daromadlari keltiradigan pul agregatlari uchun esa, pul va boshqa moliyaviy aktivlar bo'yicha foiz stavkalari orasidagi farq mos keladi. Bank tizimini xususiy sektor oldidagi moliyaviy majburiyatlari yalpi moliyaviy aktivlarning asosiy qismini tashkil qilgan mamlakatlarda ba'zan real foiz stavkasi moliyaviy aktivlardan daromadlar bilan real aktivlardan daromadlar orasidagi farqning me'yori sifatida foydalaniladi (real foiz stavkasining ko'payishi pul agregati o'zgarishiga ijobiy ta'sir o'tkazadi). Agar foiz stavkalari uzoq vaqt mobaynida o'zgarmasa, bunday ta'sirning miqdorini aniqlash uchun faqat inflyasiya darajasining o'zgarishidan foydalanish mumkin (inflyasiyaning real pul qoldiqlariga ta'siri salbiy bo'ladi) [6].

Pul agregatiga talabni empirik baholash uchun quyidagi formuladan foydalaniladi:

$$(M:R)t = a_0 + a_1(Y:P)t + a_2(\pi)t \quad (3)$$

bu yerda:

M – pul agregati,

R – narx indeksi darajasi (inflyasiya),

Y - nominal YAIM,

π – pul saqlashning nisbiy qiymati,

a_1 – daromad bo'yicha pulga talabning elastikligi (agar miqdorlar logarifmik shaklda berilgan bo'lsa),

a_2 - pul massasining nisbiy qiymat o'zgaruvchisiga ta'sir darajasi (belgi π ning tanlangan ta'rifiga bog'liq bo'ladi).

3-tenglama bo'yicha barqaror bog'liqliklar belgilangandan so'ng, tenglamadagi o'zgaruvchilar asosida kelgusi davr uchun pulga talabni prognozlash mumkin bo'ladi. O'zgaruvchilar sifatida esa real YAIM, inflyasiya darajasi va foiz stavkalarining o'zgarishlari olinishi lozim.

PKSHning passiv qismini prognozlashda pul massasini prognozlash asosiy element bo'lib hisoblanadi.

Aktiv qismning sof xorijiy aktivlar (NFA) bo'lagi tashqi to'lovlarning umumiy saldosi prognozlash orqali hisoblanadi. Boshqa sof moddalar (OIN) prognozi to'laqonli axborotlar mavjud bo'lmagan xollarda ma'lum tendensiyalarga asoslanishi mumkin. Boshqa sof moddalar valyutalarning almashuv kurslaridagi o'zgarishlarni inobatga olishi lozim.

Natijalar. Pul taklifi prognozi

PKBI PKSHda pul-kredit siyosatining oraliq belgilangan prognoz ko'rsatkichlariga erishishlari uchun operasion belgilangan o'zgaruvchilarning prognozlari talab qilinadi. Bunday prognozlar PKBIning schetlari asosida tuziladi. 1- tenglamaga mos keluvchi ayniyat quyidagicha ifodalanadi:

$$RM^* = NFA^* + NCg^* + CDMB^* + CPS^* + OIN^* \quad (4)$$

bu yerda:

RM^* - zaxira pullari,

NFA^* - PKBIning sof xorijiy aktivlari,

NCg^* - davlatga sof talablar,

CDMB* - pul-depozit banklariga talablar,
CPS* - davlat sektoriga talablar (agar ular bo'lsa),
OIN* - boshqa sof moddalar.
Yulduzcha (*) belgisi ma'lumotlar PKBI schetlari to'g'risida ekanligini anglatadi.
PKSHda ifodalangan M2 pul agregatining o'zgarishi Markaziy bankning zaxira pullaridagi o'zgarishlar bilan quyidagi bog'liqlikda bo'ladi:

$$M2 = mm \cdot RM^* \quad (5)$$

Pul multiplikatorining (mm) miqdori bank tizimidagi zaxira talablarining o'rtacha miqdoriga teskari proporsional bog'liqlikda bo'lgani bilan, ular bir xil emas. Quyida bank tizimidan tashqarida bo'lgan naqd pullarning salmog'idagi o'zgarishlarni hisobga oladigan formula keltirilgan.

Buning uchun quyidagi tushunchalarni kiritamiz:

CY- banklardan tashqari naqd pullar;

D- talab qilib olguncha depozitlar va muddatli hamda jamg'arma depozitlar (DD+TD);

R- tijorat banklarining zaxiralari (ularning Markaziy bankdagi depozitlari + banklardan tashqaridagi naqd pullar), ortiqcha zaxiralarni ham qo'shib hisoblaganda;

c- banklardan tashqari naqd pullarni depozitlarning umumiy summasiga nisbati;

r- zaxiralarning aholini umumiy depozitlari summasiga nisbati. Natijada, quyidagi 2 ta ayniyatni yozish mumkin:

$$M2 = CY + D \quad RM = CY + R$$

Bundan 5-formulani qo'llab, pul multiplikatorini quyidagicha aniqlash mumkin:

$$mm = \frac{CY + D}{CY + R}$$

Surat va mahrajni D ga bo'lsak, quyidagi formulaga ega bo'lamiz:

$$mm = \frac{c+1}{c+1} \quad (6)$$

6-tenglama pul multiplikatorining uchta iqtisodiy agentning harakatiga bog'liqligini ko'rsatadi:

- majburiy zaxiralar me'yorini belgilaydigan PKBdan;
- o'zining ortiqcha zaxira miqdorini belgilaydigan tijorat banklaridan;
- pul massasining tarkibini, ya'ni naqd pullar va depozitlar nisbatini amaldagi foiz stavkalari va boshqa o'zgaruvchilar asosida aniqlaydigan bank tizimidan tashqarida bo'lgan aholidan.

Markaziy bank pul multiplikatori miqdorini to'laigicha nazorat qila olmaydi. Bundan tashqari, uning zaxira pullari ustidan nazorati ham to'laqonli emas. Markaziy bankning olib borayotgan siyosati tijorat banklariga nisbatan talablarni ifodalasada, sof xorijiy aktivlarning o'zgarishi to'lov balansining (TB) holatini ifodalaydi, davlat sektoriga sof talablarning o'zgarishi esa, davlat byudjetining holatiga bog'liq bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning real dasturlarini tuzish jaryonida ishlab chiqarish, inflyasiya sur'atlari va boshqa iqtisodiy siyosatga ta'luqli chora-tadbirlarning maqsadli ko'rsatkichlari belgilanadi. Ishlab chiqarish, inflyasiya sur'atlari, TB va boshqa maqsadlardagi har qanday o'zgarishlarning oqibatlarini chuqur tahlil qilinadi.

Pul-kredit schetlari bilan TB orasidagi aloqalar valyuta kursida o'zgarishlar sodir bo'lsa, ancha murakkablashadi. Bank tizimi balansini taxlil qilishda zaxiralarning o'zgarishi ko'pincha operatsiya oqimlariga tenglashtiriladi. Bu har doim ham to'g'ri emas. Xususan, ikki davr orasidagi zaxiralarning o'zgarishi faqat operatsiyalardagi o'zgarishlarnigina emas, balki qiymatni qayta baholash va boshqa omillarning o'zgarishlari hisobiga sodir bo'lishi mumkin. Qiymatni qayta baholash moliyaviy aktivlar va passivlarga narxlarning o'zgarishi natijasida paydo bo'ladi. Narxlar esa o'z navbatida bozor narxlar yoki valyuta kurslaridagi tebranishlar, kreditorlar tomonidan qarzlardan voz kechib yuborish va boshqa omillar hisobiga sodir bo'lishi mumkin. Zaxiralarning vaqt bo'yicha o'zgarishlarini operatsiyalar oqimlariga tenglashtirish taxlil qilinayotgan davrda, ayniqsa valyuta kurslarida kuchli tebranishlar bo'lganda, noto'g'ri xulosalarga olib keladi. Demak, bunday holatlarda aniq operatsiyalar oqimini hisoblash uchun valyuta kursidagi o'zgarishlarni inobatga oladigan tuzatishlar kiritish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-apreldagi "Iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda ilmiy yondashuvlarni kengaytirish va boshqaruv kadrlarini tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-108-sonli qaror. www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasi-ning "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4477-sonli qarori. www.lex.uz
3. Keyns Dj. Obçaya teoriya zanyatosti, presenta i deneg. 1936. ctr.63-67.
4. Keynes J. A. Tract on monetary reform. 1924.
5. Abulqosimov H.P. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va iqtisodiyotni erkinlashtirish yo'llari. T. 2001.
6. Nabixodjayev, A., & Muminov, A. (2022). Inflyasiya: tashqi omillar tahlili. Iqtisodiyot va ta'lim, 23(5), 27–34. https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a716
7. Muhammadjanovich K. I. Effective Directions of Development of Entrepreneurship //Conference Zone. – 2022. – S. 129-133.
8. Kazakov, O. S., & Kamoliddinovi. (2021). Questions Of The Effective Utilization Of Industrial Resources In Enterprise Activity In The Conditions Of Economy Globalization. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research, 3(04), 114-119. <https://doi.org/10.37547/tajir/Volume03Issue04-18>
9. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy holati. Statistik to'plam. – Toshkent, Davlat Statistika qo'mitasi, 2020 yil -143 b.
10. www.agro.uzsayti ma'lumotlari.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.